MAGYAR AGRÁR- ÉS ÉLETTUDOMÁNYI EGYETEM

INTÉZMÉNYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

2024. november 20.

KÖZÖSSÉGI KERTEK KESZTHELYEN ÉS TÉRSÉGÉBEN

Community gardens in Keszthely and its region

Készítette: **Jankovics Lídia**
QC8V8K
Kertészmérnöki alapképzés
Nappali tagozat
Georgikon Campus

Témavezető: Dr. Bódis Judit Zsuzsanna, egyetemi docens, Vadgazdálkodási és Természetvédelmi Intézet, Természetvédelmi Biológia Tanszék

Lehetséges OTDK szekció: Agrártudományi szekció

Keszthely
2024.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés **3**
2. Célkitűzés **4**
3. Irodalmi áttekintés **5**
3.1 A közösség 5
3.2 A közösségi kert 5
3.3 A közösségi kertek története 5
3.4 Magyarországi közösségi kertek 6
3.5 A közösségi kertek haszna 8
3.6 Városökológia 9
3.7 A közösségi kertek és a Covid-19 10
3.8 Emberi kapcsolatok a közösségi kertekben 11
3.9 A közösségi kertekben zajló kertészkedés, fenntarthatóság 13
3.10 A közösségi kertek típusai 13
3.11 A közösségi kertekről szóló jelenlegi kutatások bemutatása 14
4. Anyagok és módszerek **16**
5. Eredmények és értékelésük **19**
5.1 Keszthely 19
5.2 Rezi 21
5.3 Zalaszentgrót 24
5.4 Zalaszentgyörgy 27
5.5 Balatongyörök 28
5.6 Értékelés 31
6. Összefoglalás **33**
Irodalomjegyzék **35**
Köszönetnyilvánítás **37**
Mellékletek **38**

1. Bevezetés

Közösségi kerttel először általános iskolás koromban találkoztam. Az iskolánknak volt egy kis veteményese, ahol a tanítók segítségével paradicsomot, paprikát és más zöldségnövényeket termeszthettünk. Ezután sokáig nem volt közvetlen kapcsolatom közösségi kertekkel, mígnem a szakdolgozati témaválasztásom idején a meglévő lehetőségek közül felkeltette a figyelmemet ez a téma.

Napjainkban a közösségi kertmozgalom növekvő népszerűségnek örvend, mely az eddigi tapasztalatok alapján pozitív hatást gyakorol a modern világ számos problémájára, például az elidegenedésre, magányra, vagy a természet hiányára. A közösségi kertek elősegítik a környezettudatos szemléletmód kialakítását, enyhítik a mentális és testi panaszokat, hozzájárulnak az emberi kapcsolatok, közösségek kialakulásához (Rosta 2013).

A közösségi kertek terjedésével megszaporodtak a róluk szóló kutatások, vizsgálatok is. Szakirodalmi kutatómunkám során megállapítottam, hogy Magyarországon (de külföldön is) korábban főleg a budapesti és más nagyvárosokban található közösségi kertekről készültek kutatások (Bende és Nagy 2016, György 2014). A városi közösségi kertek funkciója és létjogosultsága könnyen megérthető; hiszen a városok azok a települések, melyek a legmesterségesebb környezetet alakítják ki az emberek számára; így valószínűleg itt van a legnagyobb szükség közösségek erősítésére, létrehozására, illetve a természet becsempészésére, kertészkedési lehetőség kialakítására. Közösségi kertek szép számban létesültek azonban vidéken is, kisebb városkákban és falvakban is. Ebben az esetben már inkább felvetődik a kérdés: mi a funkciója a vidéki közösségi kerteknek, milyen hasznot hoznak ezek a kertek gondozóiknak és a közösségnek?

2. Célkitűzés

Magam is vidéki, keszthelyi egyetemista lévén a keszthelyi és a környéki közösségi kertek vizsgálatában mélyedtem el az elmúlt egy-két évben; remélve, hogy jobban ráláthatunk a közösségi kertek diverzitására, különböző hasznosítási módjaira, és arra, hogy mit jelentenek a különböző közösségi kert-típusok az adott közösségnek és annak tagjai számára. Figyelembe veszem az egyes kertek környezetét, földrajzi elhelyezkedését, és hogy annak milyen kapcsolata lehet a kert funkciójával, valamint vizsgálom a tagok demográfiai összetételét és ennek kapcsolatát az egyes kertek jellegével. Kutatásom másik fő iránya a közösségi kertekben alkalmazott termesztéstechnológiák, azok hasonlósága, avagy különbözősége, és az eredmények lehetséges okainak feltérképezése. Úgy vélem, a közösségi kertek pozitív hatása tagadhatatlan, így reményeim szerint a kutatásaim segíthetnek majd további vidéki közösségi kertek létrehozásában, és a meglévő közösségi kertek fejlesztésében, alakításában.

Mivel vidéken, főleg falun a legtöbb ember számára elérhető a kertészkedés saját kertjében és kisebb problémát okoz az elidegenedés, emberi kapcsolatok hiánya, különösen régebben, a közösségi kertek témakörébe tartozó falukertek alakulásakor, kíváncsi lettem, milyen funkciói lehetnek egy vidéki közösségi kertnek. Feltételezem, hogy a kertek jellege, funkciója meghatározza a tagok demográfiai összetételét, a kertek elhelyezkedését, környezetét. A közösségi kert típusa, szerveződésének körülményei meghatározhatják a tagok hozzáállását és a közösségben való részvételt. Ezen kívül a közösségi kertészkedés szerepet játszhat a tagok környezethez, természethez való viszonyának kialakításában; így a dolgozatban vizsgált egyik hipotézisem, hogy a közösségi kertekben gyakoribb a vegyszermentes növénytermesztés, hiszen a tagok maguknak, illetve a közösségnek termelik a zöldséget, emiatt nagyobb az érdekük az egészséges élelmiszer megtermelésére, ezen kívül a természettel való közvetlen kapcsolat növeli a környezettudatos szemléletmódot. Kutatásom végére e feltevéseket is bizonyítani vagy pedig cáfolni szándékozom.

A dolgozatom készítése közben a megfogalmazott kérdések vizsgálatához felkerestem több Keszthely térségében elhelyezkedő, különböző funkciójú, típusú közösségi kertet, hogy egy újabb megvilágítással szemlélhessük a közösségi kerteket.

3. Irodalmi áttekintés

3.1 A közösség

Mielőtt részletesen tárgyalnánk a közösségi kertekről írt szakirodalmat, nézzük meg, mit is jelent pontosan a közösség. A közösséget többféleképpen lehet definiálni. Jelen dolgozatomban és a közösségi kertek szempontjából a közösség egy olyan, viszonylag kisebb, emberekből álló csoport, melynek tagjait összeköti egy közös tevékenység, időtöltés, a közös cél, érdek és gyakran a közös eszme és értékrend (Bárczi és Országh 1961).

3.2 A közösségi kert

Miután tisztáztuk a közösség fogalmát, foglalkozhatunk a közösségi kert kifejezéssel. A szakirodalmi cikkek többsége nem definiálja a közösségi kert kifejezést, nem határozza meg e szó jelentését, annak megértését gyakran magától értetődőnek veszik (Guitart et al. 2012). Ezt azonban én nem szeretném elmulasztani, mivel tapasztalatom szerint sokan nem hallottak még erről a mozgalomról, illetve a közösségi kertek megvalósítása rendkívül különböző lehet, így nem árt pontosítani, mit értünk a kifejezés alatt. Közösségi kertnek nevezhetünk bármely körülbelül párszáz, maximum néhány ezer négyzetméter nagyságú földterületet, melyet egy közösség, a környéken élőkből álló csoport közösen művel és gondoz, ott a közösség által, a közösség számára növénytermesztés folyik. A közösségi kertnek számos megvalósítása létezik, lehet parcellákra osztva, vagy csak egyetlen közös tér, és ennek ötvözete is (Internet1).

3.3 A közösségi kertek története

Modern városi kertek alakultak már a második világháború előtt is, de nagyobb tömegben történő megjelenésük a korai hetvenes évekre tehető, főleg nyugaton, de Magyarországon is ebben az időszakban szaporodtak el a hétvégi telkek. A városi kertek eleinte környezetvédelmi aktivizmusként alakultak, aminek keretében elhagyott grundokat alakítottak át közösségi kertekké, hivatalos engedély nélküli „gerillakertekké”. A későbbi évtizedek során a városi kertek további elterjedése tapasztalható, melyek beépültek a város szerkezetébe, fenntartásuk biztosítottá vált, számos helyen kerületi védettség alá kerültek (Internet2).

A legtöbb közösségi kert alakulása valamilyen válsághelyzethez köthető, például gazdasági válságidőszakokhoz, háborús helyzetekhez, városok hanyatlási időszakához vagy épp túlfejlődésükhöz, gettósodáshoz, vagy akár polgári engedetlenségi mozgalmakhoz. Ilyen helyzetekben a részleges vagy éppen teljes önellátásra való törekvés volt a legfőbb motivátor az élelmiszertermelés, illetve a kereskedelem korlátozódása miatt (Rosta 2013). Ilyen kertek voltak például a Győzelemkertek. Már az első világháború idején hoztak létre

„Szabadságkerteket”, melyek előzményei voltak a második világháború alatti „Győzelemkerteknek”. Ezeket Angliában hozták létre elsőként, de az Egyesült Államok is követte példájukat. A Győzelemkertek, mint egyfajta közösségi kertek, államilag kijuttatott földterületek voltak, ahol az igénylők élelmiszert termelhettek maguknak (Music et al. 2021). A két világháború között, a ’30-as évek válságidőszakában pedig „Válságkertek” alakultak az USA-ban, melyek egyrészt szintén az önellátásban támogatták a kertészeket, másrészt a közétkeztetés számára termeltek (Rosta 2013). Ezek a válsághelyzetben alakult közösségi kertek azonban jellemzően meg is szűntek a válsághelyzet elmúlása után. Az 1960-as években kezdtek a mai modern közösségi kertek nagyobb számban elterjedni, melyek eleinte a gerillakertek voltak, amiket New York és más városok elhagyatott területein valósítottak meg lelkes aktivisták. A mozgalomból egy nonprofit szervezet alakult 1978-ban American Community Gardening Association névvel. Ez a kezdeményezés és mozgalom az élelmiszer megtermelése mellett a városok élhetőségét próbálta javítani, miközben a fenntarthatóságra próbálta felhívni a figyelmet, illetve gyakran teret biztosított kulturális események számára (Rosta 2013).

A közép-kelet-európai közösségi kertek első hulláma is az 1960-as években jelent meg, a következő évtizedben pedig jelentősen megnőtt a számuk. Ennek oka az akkori gazdasági válság volt, amely miatt egyre többen próbáltak bizonyos fokú önellátásra törekedni (Trendov 2018).

A közösségi kertek jellemzően olyan településeken létesültek, melyeknek lélekszáma meghaladta az 50 000-et, a kertek szaporodása tehát összefüggött az iparosodással, és a tömegek faluról-városba vándorlásával. Körülbelül 3 millió közösségi kert alakult ki a közép-kelet-európai térségben. Ezek jellege meglehetősen hagyományos volt. Általában ugyanakkora, vagy hasonló méretű parcellákat tartalmaznak, melyeket egy bizonyos időtartamra bérelhetett a kérelmező (Trendov 2018, György 2014).

3.4 Magyarországi közösségi kertek

Magyarországon a szocializmus miatt nem alakultak önszerveződő közösségek, így közösségi kertek létrejötte sem volt jellemző. A kommunista rendszer felbontotta az összes addig létező hagyományos közösséget, a hasonlók alakulását pedig a gazdasági-társadalmi átalakulás, a tömeges ingázás megjelenése, a felgyorsult világ és a nagymértékű városiasodás lehetetlenítette el. A kommunizmus által létrehozott pótló közösségek az emberek igényeit gyakran figyelmen kívül hagyva, egy terv mentén létesültek, és személyesebb kapcsolatok nem alakultak ki ezeken

belül. A rendszerváltás után az erőteljes urbanizáció egyfajta ellenpólusaként megfigyelhető, hogy azok, akik természethez közeli, fenntartható életet szerettek volna élni, inkább vidékre költöztek, és saját telken kertészkedtek (György 2014).

2010-ben alakult az első városi közösségi kert Magyarországon, Budapest III. kerületében. E kert sajnos kellő szervezettség híján hamar felbomlott, de azóta Magyarországon két szervezet, a Városi Kertek Egyesület, és a Kortárs Építészeti Központ segíti sikerrel a közösségi kertek alakulását, a mozgalom fejlődését, mely szervezetek első kertjei 2012-ben létesültek (György 2014).

A Kortárs Építészeti Központ (KÉK) Alapítvány 2010 óta igyekszik meghonosítani Magyarországon a városi kertészkedést. Az alapítvány mintakertek létrehozásával segítette elő a további kertek önszerveződését, jelenleg 5 kertet működtet, ezen kívül pedig számos közösségi kert és iskolakert létesítését mozdította elő. Küldetése, hogy a városi ember alkalmazkodjon a klímaváltozáshoz; megismerje, megtanulja, hogyan tud környezetbarátabb és élhetőbb életet élni a városban. E célokat kertjeiken és programjaikon keresztül kívánják elérni: szerveznek közösségi- és szakmai eseményeket, vitafórumokat, előadásokat és gyerekeknek szóló interaktív programokat. Közösségi kertjeik haszna megmutatkozik a közösségi kultúrában, az egészségmegőrzésben, a szociális szférában, az oktatásban, és a környezetvédelemben. Remélik, példamutatásukkal és tevékenységükkel hozzájárulnak lakókörnyezetük, mikroklímájuk javulásához, és a környezettudatos, fenntartható élet elterjesztéséhez. A közösségi kert program célcsoportja a városlakók, környékbeliek, aktív fiatalok, egyének vagy civil csoportosulások; a saját kerttel nem rendelkező családok; az iskolai és óvodás csoportok; zöld szemléletű szervezetek és szimpatizánsaik; a művészeti, design, kertépítő, tájépítész, tervező, kulturális munkás, stb. területen tanuló egyetemisták; és a nyugdíjasok (Internet1).

A Városi Kertek Egyesületet 2011-ben alapították, azért, hogy fellendítsék Magyarországon, illetve Budapesten a városi és közösségi kertmozgalmat, ezen belül hasznosítsák az üres önkormányzati területeket, és megismertessék, terjesszék az önellátás és közösséghez tartozás örömét és kultúráját. Az egyesület eddig 7 kertet alapított és több más kert alapításában segített. A kertek mind a helyi önkormányzattal szoros együttműködéssel jönnek létre, önkormányzati területen és önkormányzati beruházásként, főleg sűrűn lakott lakótelepi környezetben. Tapasztalatuk, hogy a közösségi kertek iránt nagy az igény. A céljuk a kisléptékű önellátás, a közösségi élet létrehozása, fenntartása, és a városi zöldfelületek kialakítása, ezzel együtt a környezetbarát szemlélet működtetése (Internet2).

3.5 A közösségi kertek haszna

A városi közösségi kertek egy formája a városi kertészkedésnek. Ebben az esetben a csupán élelmiszer előállításon kívül más funkciókkal is rendelkezik a kert: összehozza és erősíti a közösségeket és a polgári szervezeteket. Többnyire közterületen helyezkednek el, és magánemberek, magánszervezetek felügyelete alatt állnak, mint például egyházközség, alapítványok. Elérhető minden tagja és az érdeklődők számára, habár akadnak olyan közösségi kertek, melyek az emberek egy bizonyos csoportja számára lettek kialakítva: hajléktalanoknak, menhelyek, hátrányos helyzetűek számára (Trendov 2018).

A közösségi kert hasznosítási lehetőségei a következők lehetnek: tanulás, újabb készségek elsajátítása, közösség fejlesztése, pihenés, egészségmegőrzés, élelmiszer előállítás, egy már létező projekt kiterjesztése, a terület védelmezése, és üzleti tevékenység. Rendkívül jellemző, és nálunk is talán legelterjedtebb formája a közösségi kerteknek az iskolakert, mely a fiatal generáció számára szolgál tanulásként, szabadidős programként, közösségépítő tevékenységként, mely közben a környezettudatos életmódra is felhívhatják a gyermekek figyelmét (Trendov 2018, Guitart 2012).

A közösségi kertek többsége ráadásul elhagyatott városi területeken/telkeken jött létre, így javítva a városképen. Ez szervezett közösségi életet kíván, és az elhanyagolt területek hasznosítását eredményezi. Ezen kívül a közösségi kertek által a helyi közösségben nő a saját elfogyasztott élelmiszerük feletti kontroll. A közösség megtermeli magának az élelmiszert, szakértelme bővül az előállítással kapcsolatban, megváltoznak a fogyasztói szokásai; a társadalom és a helyi élelmiszer előállítás közötti kapcsolat helyreállítására törekszik (Trendov 2018, Rosta 2013).

Egy közösségi kertben különböző társadalmi, anyagi hátterű emberek találkoznak azért, hogy közösen élelmiszert termeljenek. Azonban, a magasabb jövedelemmel rendelkezők általában kevésbé érdekeltek ily módon élelmiszert termelni, a biztos anyagi helyzetük és kevesebb szabadidejük miatt, míg a kevesebb jövedelemmel rendelkezők örömmel vesznek részt a közösségi kertészkedésben, számukra különösen nagy segítséget jelenthet egy közösségi kerthez tartozni (Trendov 2018). A kertek közösségépítő funkciója hozzájárulhat a bevándorlók integrációjához az adott országba, a kerten keresztül megismerik új országuk normarendszerét és kultúráját is (Rosta 2013).

A testi egészségre gyakorolt pozitív hatások mellett a közösségi kertészkedés a mentális egészséget is javítja (Austin et al. 2006). Egy metaanalízis szerint a kertészkedés csökkenti a

mentális problémákat, stresszt, a rossz hangulatot, elősegíti az egészséges testsúly fenntartását, növeli az életminőséget, a közösséghez tartozás érzését, a fizikai aktivitást és a kognitív azaz megismerő funkciókat (Storm et al. 2023). A növények gondozása nyugalmat, elégedettséget ad; a termés növekedése, a kert szépülése sikerélménnyel tölti el a kertészeket (Rosta 2013).

Bár a mai nyugati közösségi kertekben főleg a közösség szóra helyezik a hangsúlyt, s messze nem elég az egy parcelláról lekerülő termés az önellátáshoz, a történelem során sok helyen a túléléshez járult hozzá egy közösségi kerthez tartozás. Detroitban például a magas arányú munkanélküliség miatt létesítettek közösségi kerteket, melyek ellátták művelőiket élelmiszerrel (Bende 2021). Etiópiában egy program segítségével kb. 34 000 olyan háztartást támogattak a zöldségtermesztésben többek között közösségi kerteken keresztül, melyben HIV fertőzött nő, illetve gyermek él (Kebede 2013). Kubában a szovjet blokk felbomlása után szétosztották a cukornádültetvényeket, melynek következtében a zöldség- és gyümölcsfogyasztás felét közösségi kertekben termelik meg, ebből bőven jutva a közétkeztetés számára, sőt eladásra is (Rosta 2013).

3.6 Városökológia

A közösségi kerteknek, mint zöldfelületeknek véleményem szerint talán legnagyobb erénye, hogy egy természetellenes közeget próbálnak meg élhetőbbé tenni a városlakók számára. Ezért fontosnak érzem külön fejezetben írni a városökológiáról.

A városok egy mesterséges, torz ökoszisztémát alkotnak, mely a többletenergia-felvétel és átalakítás során szennyeződik. A korábbi szemlélettel ellentétben a városok ökológiáját igenis érdemes vizsgálni; ugyanis a városban sokféle és sajátos élőhely, organizmus, és életközösség fordul elő, ezek egymásra való hatása jelentős. Így külön figyelemmel kéne megtervezni a városok környezetét, a szennyeződés megakadályozását, a zöld-területek fejlesztését és az erdősítést, és számba venni ezek hatását az ember-ember, az ember-szociális környezet, az ember-természeti környezet kapcsolatra, illetve az egyén környezettudat-formálására (Nagy 2008).

A város az ökológiai szisztémák részeként kapcsolatban áll a természetes körforgásokkal, és azok is a városokkal. A városok a természettől vesznek fel nyersanyagot és energiát, amit a város, és az abban élő emberek felhasználnak, átalakítanak, majd ezeket a városi környezetbe vagy a városokon kívüli területre juttatják vissza, mint elhasznált energia, légnemű, folyékony és szilárd hulladék. A város által képzett környezeti ártalmak hatással vannak egyrészt a természetre (pl. földfelszín mérnökgeológiai állapota, a talaj- és rétegvizek minősége stb.)

másrészt a városokban élő emberek testi és mentális egészségére. Sok nagyvárosban okoz problémát a szenny, a rossz higiéniai, egészségi és lakás körülmények, a megfelelő minőségű ivóvíz előállítása és a szemét kezelése, amikkel párhuzamosan nő a bűnözés és az erőszak (Nagy 2008).

A város méretéből, földrajzi helyzetéből, az épített környezetéből, és az egyéb emberi hatásokból kifolyólag egy speciális mezoklímát hoz létre. Emiatt a városban módosul a sugárzási mérleg, az alsó légrétegek és a város felszínének hőmérséklete, a páratartalom, a légáramlási viszonyok és a csapadékképződés. A városi zöldterületek egy kellemesebb mikroklímát hoznak létre, mely függ a növényzettel borított terület nagyságától, fajösszetételétől és felépítésétől. A zöld területek ún. légzsákokat hoznak létre, melyek hűtik a környezetet (Nagy 2008).

A városi környezet jobban terheli a lakosok szervezetét, mint egy természetes környezet. A csökkenő komfortérzet mellett a városi környezet egészségkárosodást okozhat légszennyeződéssel párosulva. A sugárzás és a hőmérséklet megváltozása, a városi légáramlás is csökkenti a komfortérzetet. A nyáron megrekedt hő, a köd és szmog kedvezőtlen a szív- és vérkeringés-elégtelenségben szenvedő, álmatlansággal és légzési problémákkal küzdő emberek számára. A városi környezet jelentősen javítható zöldfelületek biztosításával, és egyenletes elrendezésükkel. A növényzettel borított területek csökkentik a hőmérsékletet, árnyékolják a kritikus felszíneket, segítenek a szennyezett levegő kiszellőztetésében, megszűrésében, a károsanyag-kibocsátás csökkentésében (Nagy 2008).

A városi zöldfelületek a szélsőséges éghajlati jelenségek enyhítése, páratartalom kedvezőbbé tétele és a légszennyeződés megakadályozása mellett tompítják a zajártalmakat is, illetve ökológiai, városszerkezeti, rekreációs, gyógyító, higiéniai, esztétikai szempontból is előnyös tulajdonságaik vannak (Nagy 2008).

3.7 A közösségi kertek és a Covid-19

Mint korábban írtam, a közösségi kertek száma a különböző válsághelyzetekben növekedni szokott. Az egyik utolsó nagyobb válsághelyzet világunkban a koronavírus okozta járvány volt. Music és munkatársai (2021) írnak a járvány és a közösségi kertek kapcsolatáról: a Covid-19 járvány a kanadai élelmiszer-ellátásban is problémákat okozott. Sokan féltek attól, hogy nem tudnak elegendő élelmiszerhez jutni a boltokon keresztül, így alternatív forrásokhoz fordultak, és elkezdtek maguk zöldséget termeszteni, vagy friss helyi termelői termékeket szállíttatni otthonukhoz. Ugyan az élelmiszerbiztosítási-lánc összeomlásától való félelem indokoltnak

bizonyult, mégis sokan fordultak ettől hajtva az otthoni vagy közösségi kertészkedés felé. Ez egyfajta mozgalmat indított el a közösségi médiában. Az emberek cselekvésre szólították egymást, és előkerült az analógia a járvány és a második világháború időszaka, valamint a járvány alatt való kertészkedés és a Győzelemkertek között. A kertészkedést ezúttal is támogatták az önkormányzatok (pl.: Brampton városa), bár jelentősen kisebb mértékben, mint a második világháború idején. Ahhoz, hogy a közösségi kerteket bővítsék, sok önkormányzatnak meg kellett változtatni a földhasználati szabályokat. A 21. századi Győzelemkertek mozgalom segítségével azonban az önkormányzatoknak lehetősége nyílt a járvány idején az emberek kapcsolatát megerősíteni egymással, és a földdel. A kertészkedés távol tartotta az embereket a járvány gócpontjaitól, mint például az élelmiszerboltok, és megnyugtatta őket a saját élelmiszerellátásuk biztonságának szempontjából (Music et al. 2021).

3.8 Emberi kapcsolatok a közösségi kertekben

A közösségi kertekről szóló szakirodalom talán a legtöbbet a kertekben létrejött közösséggel és emberi kapcsolatokkal foglalkozik. Ez nem véletlen, hiszen ahogy a városi kertészek közt mondják: „a közösségi kert 90% közösség, és csak 10% kert” (Hajba 2016). Mai világunkban sokan válnak magányossá, főleg a városokban. E problémára is tudnak megoldást nyújtani a közösségi kertek (Bende és Nagy 2016). Gyakran már meglévő közösségek alakítanak maguknak kertet, hogy ily módon fejlesszék a csoportban lévő emberi kapcsolatokat, ilyen például a sok helyen előforduló iskolakert.

Egy kutatás azt vizsgálta, hogy a menekültek integrációjában mennyire bizonyult sikeresnek a közösségi kert létesítése. A szíriai polgárháború miatt több, mint 13 millió embernek kellett elhagyni otthonát, és jelentős részük érkezik Dániába. Megállapították, hogy a menekültek a háború és a menekülés következteképp érzelmi, szociális, kognitív, pszichoszomatikus, mentális és viselkedési problémákkal küzdenek. A társadalmi elszigeteltség és az egészségügyi problémák a beilleszkedésre is hatással vannak, viszont a szociális támogatás enyhíti a fentebb említett gondokat. Ezért Dániában létrehoztak egy projektet, melynek keretében egy kertközösséget hoztak létre a szíriai menekültekkel együttműködve. A projekt célja a társadalmi és egészségfejlesztő integráció volt, majd figyelték a beavatkozás eredményét az egészségre, jólétre és a társadalmi kapcsolatokra nézve. A kert közvetítésével a menekülteknek mélyült a kapcsolatuk a családtagjaikkal, könnyebben létesítettek kapcsolatot társadalmi identitásukban különböző személyekkel, úgy, mint a projektcsapat tagjai, önkéntesek, diákok, kertszomszédok, illetve a formális, intézményi interakciókra is sor került. Ilyen módon fejlesztette a kert a menekültek társadalmi integrációját. A kert további funkciója még

természetesen az élelmiszer előállítás volt, melynek egy részét közösen készítették és fogyasztották el a résztvevők. Ez által a dán nyelvet is gyakorolhatták, illetve megismerkedhettek a dán konyhával. A kert tehát segített a menekülteknek mentális és fizikai problémáik enyhítésében a mozgás és a kellemes közösségi légkör által, megkönnyítette az élelmiszer ellátásukat, fejlesztette a dán nyelvtudásukat, és egy szociális hálót alakított ki, mely lehetővé tette beilleszkedésüket a dán társadalomba, és megértésüket a dán kultúra és szabályok iránt (Storm et al. 2023).

Svájcban a városi közösségi kertészek egy csoportját fenyegette az a veszély, hogy az intenzív beépítés miatt a kertjüket megszüntetik. Young és Bauer (2022) tanulmánya egy ilyen kert megszüntetésének a (főleg pszicho-szociális) következményeit vizsgálta az egykori tagok egészségére, mentális és fizikai jólétére nézve. A kerttagok különböző fokú kapcsolati hálót alakítottak ki maguk körül a közösségi kertben. A résztvevők 60%-a több, mint 10 emberrel ápolt szoros kapcsolatot a közösségben, míg 10%-nak semmilyen kapcsolata nem volt. Ez az arány közel teljesen megfordult a kert megszüntetése után. Kijelenthető, hogy a statisztikailag szignifikáns hatás mutatható ki a kertben lévő társas kapcsolatokra, az érzelmi jólétre, azonban nincs bizonyíték az észlelt szociális támogatottságra, az önbesorolású általános egészségre és a mentális egészségre.

A szakirodalom szerint a közösségi kertek hatásai közé tartozik a generációs szakadék csökkenése, szociális érzékenység növekedése, kulturális és egzisztenciális különbségek áthidalása, önszerveződés fejlesztése, a demokrácia gyakorlóterepe, együttműködő készség és felelősségvállalás erősödése. Ezen hatásoknak tulajdonképpen egy jól működő közösség a feltétele. Amennyiben egy ilyen közösség tagja az ember, az sok szempontból segíti, tanítja az egyént egészséges emberi kapcsolatok létrehozására, és egy támogató háttért teremt számára, mellyel hozzájárul az egyén egészséges mentális állapotához. E tulajdonsága a közösségi kerteknek kiemelten fontos jelen világunkban (György 2014).

A fiatal anyukák körében gyakori problémát jelent az elszigetelődés, így különösen nagy segítséget jelenthet számukra egy kertközösséghez tartozás. Érdekes megfigyelés volt egy szegedi tanulmány során, hogy a kerthez tartozó közösségen belül egy szorosabb klikket alkottak a fiatal anyukák (Bende és Nagy 2016).

Vitatható a közösségi kertek jó hatása a bűnözés csökkentésére. Tekintve, hogy gyakran elhagyatott területeket alakítanak át közösségi kertté, így a bűnözés színterei megszűnnek, ez a feltevés azonban csak közvetetten igazolható. Emellett a közösségi kertekben szinte állandó

jelenlét van, mely tulajdonképpen felügyeli a környék történéseit (György 2014). Ugyanakkor gyakori probléma a közösségi kertekben a lopás, ami ellen kénytelenek a kerteket gyakran kerítéssel körbe keríteni, illetve kulcsra zárni a kertkaput (Rosta 2013).

3.9 A közösségi kertekben zajló kertészkedés, fenntarthatóság

Mivel a közösségi kertekben a tagok saját maguk, illetve a közösség számára termelnek élelmiszert, feltételezhető, hogy fontos számukra a minél egészségesebb élelmiszer előállítása, és a minél kevesebb egészségre káros anyaggal való találkozás a munka során. Ebből következtetek arra, hogy a közösségi kertekben többnyire megtalálható az ökológiai gazdálkodás valamilyen formája.

A kertészkedés által létrejött természettel való szoros és követlen kapcsolat miatt a közösségi kertészek között feltételezek egy átlagnál magasabb szintű fenntarthatóságra törekvést, hiszen az első gerillakertek, város zöldítő akciók is részben természetvédő akciók voltak, melyekkel a környezetünk rombolására igyekeztek felhívni a figyelmet (Rosta 2009).

A közös kertészkedés hozzájárulhat a kert gondozottabb megjelenéséhez, mivel az ember feltehetően szívesebben megy le a kertbe, több időt tölt ott, ha egy jó hangulatú közösség várja, és ez meglátszódik a növények gondozottságán. Nagyobb a motiváció különböző létesítményeket létrehozni a közösség számára, mint a padok, kerítés, bútorok, vagy akár egy madáretető (György 2014).

További felmerülő kérdés a közösségi kertekkel kapcsolatban a különböző növénykategóriák aránya az egyes kertekben. Bár az egyik fő szempont a közösségi kertekben az élelmiszertermelés, ezen belül is a zöldségek termelése, sok helyen találkozhatunk gyümölcsfákkal, szőlővel, fűszernövényekkel és dísznövényekkel is.

3.10 A közösségi kertek típusai

A közösségi kerteket sokféleképp csoportosíthatjuk. Egyrészt két külön típusra oszthatjuk őket az alapján, hogy a kertben minden tag saját parcellával rendelkezik-e, vagy pedig egy nagy közös területet művelnek a közösség tagjai (Internet1). A kert tagjai által alkotott közösség alapján is csoportosíthatunk. Néhol nyitott a közösség, bárki jelentkezhet tagnak a közösségi kertbe. Az ilyen kertek jellemzően egy-egy település vagy szomszédság közösségi kertjei, melyben a közösséghez tartozás alapja a tagok egymáshoz közeli lakhelye. Ezekben a kertekben általában bárki tagsághoz juthat, aki ezt igényli és jut számára parcella. Máshol egy már meglévő, zárt közösség tagjai használják a kertet, és a kerttagság alapja az eredeti közösséghez

való tartozás. Ilyenek például a börtönkertek, iskolakertek (Rosta 2013). Eltérhetnek egymástól a közösségi kertek a bennük nevelt növények jellege által is, ez alapján léteznek veteményesből álló kertek, dísz- vagy gyümölcskertek. Több közösségi kertben ez a három típus keveredik. A kertek szerveződésük helye és körülményei alapján is elkülöníthetők. Sok közösségi kert önkormányzat segítségével, önkormányzati telken alakul, továbbá létesülhetnek iskolák, kórházak, különböző szervezetek udvarán vagy akár magántulajdonban lévő területeken (Internet1, Bársony 2020, Szabó 2012).

Dolgozatom szempontjából leginkább jelentős csoportosítási lehetőség a közösségi kertek elhelyezkedése. A szakirodalom feldolgozása során feltűnővé vált számomra, hogy a források, kutatások, vizsgálatok a nagyvárosi közösségi kertekkel foglalkoznak, ahol rendkívül fontos szerep jut a közösségnek és a kertészkedésnek is (Bende és Nagy 2016). Ugyan nagyobb távolságokra egymástól, viszont szintén nagy számban alakultak közösségi kertek hazánkban vidéken is. Emellett témavezetőm hívta fel figyelmem a mára megritkult falukertekre, melyek egykor sok faluban megtalálhatók voltak, így pl. Balatongyörökön is. Ilyen régi falukertek nyomaira bukkantam régi légi fotókon és térképeken, utcanevekben és az interneten is.

3.11 A közösségi kertekről szóló jelenlegi kutatások bemutatása

Hajba (2016) szerint a közösségi kertekről szóló szakirodalomnak két fő típusa van. Az egyik adatközlő jelleggel sorolja fel a közösségi kertek előnyeit, míg a másik a városi közösségek fontosságára igyekszik felhívni a figyelmet csak a közösségi kertek pozitív oldalára koncentrálva. A közösségi kertekről szóló kutatások mellőzik a kritikát és felszínesek. A közösségi kerteknek és kutatásaiknak a következő hibáit, hiányosságait szokták felemlegetni:

- A kutatók reprodukálnak egy közösségi kertet, de az új közösségek működését nem vizsgálja, megértésüket nem segítik.

- A közösségi kertek vezetői jobbnak írják le a közösséget, mint a valóság, hogy a működésbeli problémák miatti félelem ne hátráltassa a közösségek szervezését, szerveződését (Lovász, 2013).

- A különböző társadalmi problémákat egy közösségi kert nem tudja megoldani, csupán elfedi azokat, a közösség nehezen nyit a külvilág felé (Ogawa, 2009).

- Amennyiben önkormányzati területen alakult a közösségi kert (mely gyakori eset), az önkormányzat bármikor a terület elhagyására, költözésre szólíthatja fel a közösségi kertészeket (Crossan, 2013; Wakefield et al. 2007).

- A közösségi kert tagjai, vezetői általában felső-középosztálybeli emberek, akik nagyobb eséllyel vesznek részt életkörülményeiket javító mozgalmakban, mint a közösségi kertészet (Inglehart, 1977).

- A közösségi kertek alakulásának következményeképp megnövekedhetnek a szomszédos ingatlanok értékei, illetve a bio- és ökoélelmiszerek árai (Hess, 2009; Guitart 2012).

- A kutatók általában elfogultak a közösségi kertekkel kapcsolatban és emiatt nem vizsgálják kritikusan kutatásuk tárgyát (Perch, 2009).

A fenti hiányosságok érthetők, olyan szempontból, hogy ha a közösségi kertek korlátairól, hátrányairól beszélünk, az elkedvetlenítheti a közösségi kertészeket, míg a közösségi kertek jótékony hatásairól szóló írások mintegy önigazolásként szolgálnak a kertek számára, és további kísérleti kedvet, lelkesedést hozunk létre, segítjük a mozgalom fejlődését (Hajba, 2016). Azonban így hiányzik a kutatások eredményeiből a mélyebb megértés és a következtetések levonása. Így én a közösségi kertek látogatása alatt külön figyelmet fordítottam a hiányosságok, problémák felfedésére és azok lehetséges megoldásaira.

4. Anyagok és módszerek

4.1. A vizsgálatok helyszínei

Dolgozatom készítése során 4 közösségi kertet látogattam meg és készítettem róluk interjút, illetve további egy, mára már megszűnt falukertről készült interjú. Többségüket a kozossegikertek.hu weboldalon keresztül ismertem meg, de voltak olyanok, melyekre témavezetőm hívta fel a figyelmet. A kertek a következő településeken találhatók: Keszthely, Rezi, Zalaszentgrót, Zalaszentgyörgy; és a már megszűnt kert pedig Balatongyörökön helyezkedett el (1. ábra).

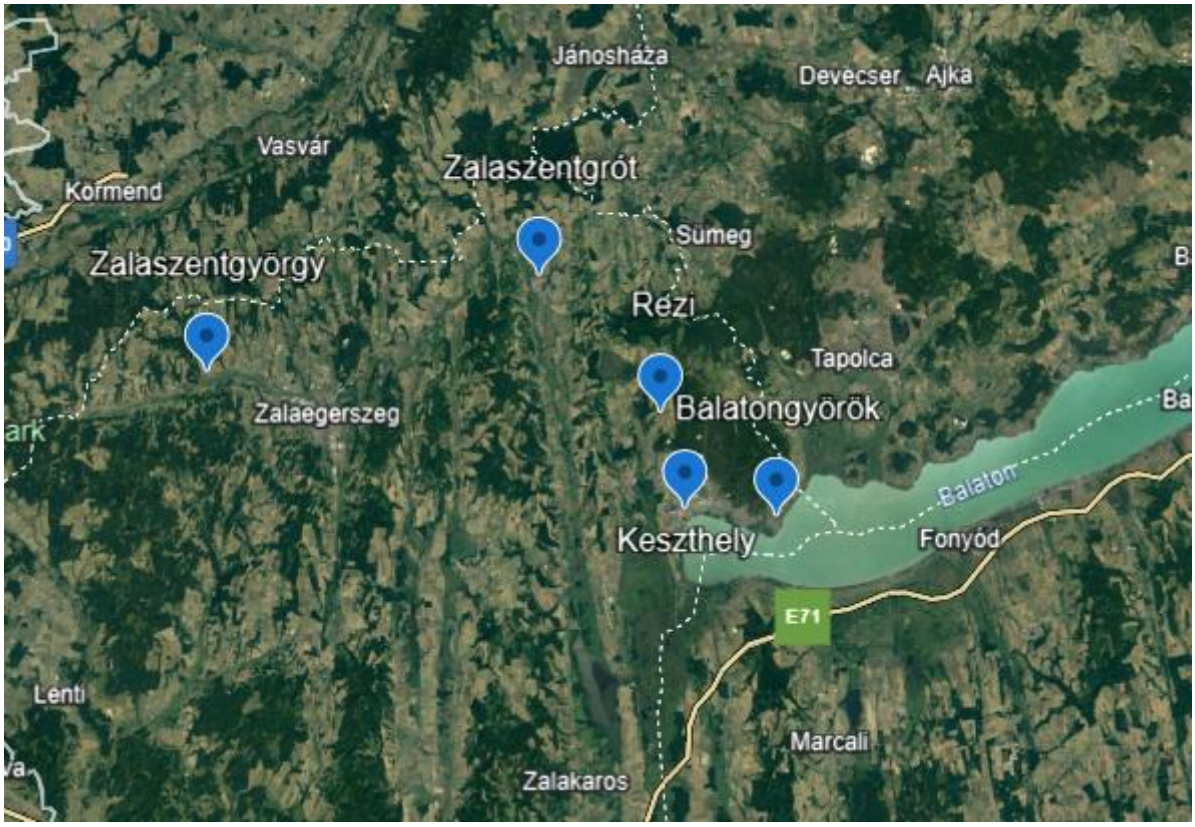

1. ábra: A meglátogatott kertek települései (saját szerkesztés Google Earth műholdképre)

A keszthelyi kert a városközponttól egy távolabb eső lakóövezetben található társasházhoz tartozik a Laky Demeter közben. A 12 lakásos társasházhoz egy 450 m^2-es kert tartozik, melyet a lakók egyenlő parcellákra osztottak, és abban egy parcella területét kivéve különböző növényeket termesztenek. A kertben 2023. októberében készítettem interjút két alkalommal a társasház két lakójával.

Reziben különleges közösségi kert található, ez ugyanis nincs parcellákra osztva. A kertben önkormányzati dolgozók termelnek a közétkeztetés és a faluban lévő Turistaház számára. A közösségi kert a település központjában helyezkedik el, a volt plébániához tartozó földterületen;

és a falu közösségi életének egyik központját jelenti. Itt két alkalommal is megfordultam, egy kisebb körbejárást tettem 2023. októberében, majd később, 2024. szeptemberében ellátogattam a kertben rendezett Szent Mihály-napi betakarító ünnepre és vásárra.

A zalaszentgróti közösségi kert viszonylag nagyobb területen helyezkedik el a település szélén körülbelül 2500 m^2-en. A település lakói művelik a kert parcelláit, megtermelve zöldségfogyasztásuk egy részét. A zalaszentgróti kertet 2024. júliusában látogattam meg. Az interjút a közösségi kert üzemeltetőjének, a helyi önkormányzatnak felelős munkatársával készítettem.

A közösségi kertek igen gyakori formái az iskola- és óvodakertek, amiket dolgozatomban a zalaszentgyörgyi óvodakert képvisel. Pár év kihagyás után idén újra művelésbe vették a kertjük néhány parcelláját és gyümölcsösét. A kis óvoda egyetlen csoportja a kertet művelve tanulhat és jót mozoghat a friss levegőn. Ebben a kertben 2024. szeptember elején jártam, és az egyik óvodapedagógussal tudtam beszélgetni.

Balatongyörökön egy ma már nem létező falukerttel kapcsolatban készítettem interjút 2024. februárjában egy helyi lakossal. Ez a kert az 1950-es és 1960-as évekig működött a falu központi, Balaton parti részén; és lehetőséget adott a falu szegényebb lakóinak a saját élelmiszer megtermelésére, akik parcellát igényelhettek a falukertben.

4.2. Alkalmazott módszerek

Kutatásom során alapvetően két kutatási módszert alkalmaztam: a területi felmérést és az interjút. A területi felmérés végzésekor a kert méretét állapítottam meg, a földrajzi elhelyezkedését, a kertet körülvevő környezetet vettem figyelembe, illetve egyéb megfigyeléseket gyűjtöttem a kerttel kapcsolatban.

Közösségi kert látogatásaim elején elkészítettem egy interjú fonalat, melynek pontjain mindegyik vizsgált kert esetében áthaladtunk. Az interjúban a kert adatairól, a tagok demográfiai összetételéről, a gazdálkodás mikéntjéről és nem utolsó sorban az esetleges problémákról kérdeztem:

1. Kik művelik a kertet (lakótársak, önkormányzati dolgozók, egy város polgárai, fiatalabbak/idősebbek)?
2. Hányan művelik a kertet?
3. A tagok száma növekszik/csökken/stagnál?
4. Egy emberre mekkora terület jut?

5. Mekkora az egész kert?
6. Milyen céllal termesztik a növényeket (eladás, önellátás)?
7. Milyen növényfajokat termelnek?
8. Milyen különbség van a növényfajok termeszthetőségében, melyiknek egyszerűbb, illetve problémásabb a termesztése az adott kertben?
9. Használnak-e kémiai növényvédelmet a termesztés során?
10. Hogyan zajlik a termesztés (komposztálás, mulcs, stb.)?
11. Milyen hatással van a kert a közösségi életre?
12. Milyen további pluszt ad egy közösségi kert az egyénnek?
13. Mi okoz konfliktust/ nehézséget a közösségi kert életében? Van-e ötlet, javaslat a megoldásra?

A balatongyöröki volt falukerttel kapcsolatban készített interjúm esetében más szempontokat kellett figyelembe vennem, tekintve, hogy ez a kert már nem létezik. E beszélgetés alatt a következő kérdéseket tettem fel:

1. Milyen szerepet töltött be a falukert a falu életében? Volt-e közösségi élet a falukertben?
2. Milyen változáson ment keresztül a falukert, mi okozta a megszűnését?
3. Mikor alakult a kert, mennyi ideig működött?
4. Kik művelték a kertet? Miért kertészkedtek a falukertben, miért nem a saját kertjükben?
5. Mekkora volt egy-egy parcella?
6. Milyen növényeket termesztettek?
7. Hogy zajlott a termesztés, kertészkedés? Hogy osztották fel a feladatokat?
8. Mi alapján választották meg a falukert kialakításának helyét, mit kell tudni a területről?
9. Volt közös szerszámtároló, voltak közös eszközök, létesítmények?
10. Történt-e lopás a falukertben?

Eredeti célom az volt, hogy az interjúfonálban szereplő kérdésekre adott válaszok alapján statisztikai elemzést is készítek majd, de a kertek sokfélesége nem tette ezt lehetővé. Így eredményeimet szöveges értékelés formájában mutatom be, kiemelve minden kert egyediségét.

5. Eredmények és értékelésük

5.1 Keszthely

A keszthelyi közösségi kert egy külvárosi társasház kertje a Laky Demeter közben (2. ábra). A kert 450 m^2-es, és 12 egyenlő nagyságú, 37,5 m^2-es parcellára van osztva, így a társasház minden lakásához jár egy parcella. A lakók közül páran átadták a kertrészüket más lakóknak, így összesen 9-en művelik a kertet, ez a szám évről évre állandóságot mutat. A kertben főleg az idősebb generáció dolgozik, mindannyian önellátásra termelnek. Megtalálhatóak a kertben a zöldségnövények, fűszerek, de még gyümölcsök, gyümölcsfák is. Az ehető növények mellett dísznövényeket is nevelnek.

2. ábra: A keszthelyi társasház kertje (saját fotó)

2023-ben a kertben paradicsomot, zsályát, bársonyvirágot, pillangóvirágot, sásliliomot, karalábét, szőlőt, íriszt, tököt, paprikát, citromfüvet, kerekrépát, zöldbabot, petrezselymet, szamócát termesztettek, de volt egy alanyra oltott meggy és cseresznye, korallvirág, és még kála is a parcellákban.

A társasházak között megbúvó kertben egy védettebb mikroklíma alakul ki, melynek eredményeképp a fagy és a szél kevésbé károsítja a növényeket. Hátrány azonban, hogy a falak túl nagy árnyékot is vetnek. E körülmények között a tapasztalatok szerint a paradicsom és az uborka például minden évben sikeresen termeszthető, viszont a zöldbabbal vagy céklával meggyűlik a baja a kertészeknek.

Ebben a kertben nem használnak kémiai növényvédelmet, jellemző a környezetbarát hozzáállás. Volt, aki madáritatót helyezett ki a parcelláján. Az esővizet hordókban, tárolókban gyűjtik a locsoláshoz (3. ábra). Sokan alkalmaznak vetésforgót, hogy kevésbé fáradjon ki a talaj. A hely maximális kihasználásának érdekében támrendszereket is alakítottak ki.

3. ábra: Esővíztárolók a keszthelyi társasház kertjében (saját fotó)

A kertet főleg az egyéni kikapcsolódás érdekében használják, miközben élelmiszert termelnek saját maguk számára, illetve az egyik parcellán növénytermesztés helyett a lakó kutyái és maga számára alakított ki egy kis területet műfűvel és hintaággyal (4. ábra). A közösségi szellem azonban ebből a kertből meglehetősen hiányzik, nem jellemző az összetartás vagy a szomszédi beszélgetés.

4. ábra: Műfüves parcella a keszthelyi társasház kertjében (saját fotó)

Bár nem alakultak ki mélyebb kapcsolatok a kert által, konfliktus sem igen alakult ki eddig a kert életében. A kutyák jelenléte sem okoz problémát, azonban időnként van olyan lakó, aki a parcelláját kénytelen tárolásra használni, ami esztétikailag zavaró lehet, ugyanakkor ebből sem alakult ki nagyobb konfliktus a múltban, az esetek mindig békésen megoldódtak.

5.2 Rezi

A rezi közösségi kert a falu központi részén helyezkedik el, a volt plébániához tartozó területen. A plébániát és a kertet egy helyi egyesület újította fel egy Európai Uniós pályázat keretében. Az önkormányzattal együttműködve alakult meg a „Laky Demeter Turistaház és Rezi Közösségi Kert”, és a helyszín a falu közösségi életének központja lett.

Az 1,1 hektár nagyságú kertben a közfoglalkoztatásban részt vevő lakosok konyhakerti növényeket termelnek a közétkeztetés számára és a Turistaház konyhájára. A veteményes (5. ábra) mellett gyógy- és fűszernövényes parcella (6. ábra), üvegház, és helyi, őshonos fákkal teli gyümölcsös (7. ábra) is található a kertben, ugyanis a kert tagja a Tündérkert mozgalomnak, mely egy Pórszombatról induló kezdeményezés. A mozgalom célja a magyar őshonos gyümölcsfajták megőrzése, ennek érdekében pedig génbankként funkcionáló „tündérkerteket” hoznak létre, ahol többnyire az adott tájegység régi, őshonos gyümölcsfajtáit nevelik (Internet3, Internet4).

5. ábra: A rezi közösségi kert konyhakertje 2023 novemberében (saját fotó)

A rezi közösségi kertben a tavaszi, és őszi talajmunkákat leszámítva kézi munka folyik, kémiai növényvédelem nélkül. A kertgazdálkodás mellett baromfikat is tartanak (8. ábra), a hagyományos falusi gazdálkodás bemutatásához.

6. ábra: Gyógy- és fűszernövényes parcella a rezi közösségi kertben 2023-ban (saját fotó)

6. ábra: Gyümölcsfák a rezi közösségi kertben 2024-ben (saját fotó)

A kertben kialakított kiülők, padok, játszótér (8. ábra) mellett a közösségi összejövetelekhez és programokhoz szabadtéri kemence és konyha is épült. A Turistaház udvarán egy Pajtamúzeum is található, ahol a régi mindennapi élet eszközeit bemutatva őrzik őseik hagyományait.

8. ábra: A rezi közösségi kert baromfiudvara 2024 szeptemberében (saját fotó)

A szeptemberi Szent Mihály-napi vásáron és betakarító ünnepen lehetőségem volt bepillantani a helyi közösségi életbe. A kertben szedett terményeket felhasználva főztek az iskolás csoportok, illetve külön étellel készültek a helyi kisebb közösségek, klubok. Az iskolások, és óvodások rövid előadást tartottak, a vásáron pedig a helyi kézművesek, illetve az óvodások által készített portékákat lehetett megvásárolni. A rendezvényen könnyed, és teljesen bensőséges

hangulat uralkodott. Úgy gondolom, ritkán tapasztalható ilyen szoros kapcsolat egy település tagjai között. Bár magában a növénytermesztésben nem vesz részt a falu legtöbb lakosa, az itt termelt élelmiszer a közösség számára felhasználható, illetve maga a helyszín tökéletes alapot nyújt a közösség meglétéhez, működéséhez.

5.3 Zalaszentgrót

A zalaszentgróti közösségi kertet a helyi önkormányzat hozta létre 2014-ben egy pályázat keretében. A kert a város szélén helyezkedik el, a 721-es helyrajzi szám alatt. A város polgárai díjmentesen igényelhetnek parcellát a kertben, de egy személy több parcellát is gondozhat, így jelenleg a 41 db parcellán, 3 db dombágyáson és az üvegházban összesen 17 fő kertészkedik (9. ábra). A kertészek többnyire a 40-50-es korosztályba tartoznak, de akadnak fiatalabbak és idősebbek is bőven. Az utóbbi időben több új parcellát kellett létrehozni, ugyanis nőtt az igény a közösségi kertészkedésre.

7. ábra: Térkép a zalaszentgróti közösségi kertről (a zalaszentgróti önkormányzat dokumentuma)

Egy parcella kb. 15 m^2, míg az egész terület összesen kb. 2 500 m^2-t tesz ki. A parcellák mellett található a területen több napelemmel működő lámpa a közlekedést elősegítve és egy tároló, itt helyezhetik el a tagok a kerti szerszámokat, melyekből mindenki a sajátját használja (10. ábra).

Fentebb említettem az üvegházat (11. ábra), ahol tavasszal palántanevelés folyik, majd a nyáron ott is folytatódik a termelés az egyik kertész által. A locsoláshoz egy kút biztosítja a kertben a vizet, a tápanyag utánpótláshoz saját maguk készítenek komposztot. A vegyszerhasználat a kertben tilos. A parcellákban történő zöldségtermesztés mellett egy kisebb, közös gyümölcsös is található a kertben (12. ábra).

8. ábra: A zalaszentgróti közösségi kert tagjainak locsolókannái, háttérben a parcellák és a tároló (saját fotó)

A kert alapítása után a pályázat keretében több összejövetelt szerveztek a közösségi kertben, de azóta is rendszeresek a közösségi programok. A kertben több kiülő, pad ad teret a közös beszélgetésre, programok lebonyolításra. A legtöbb kertész kert nélküli társasházban lakik, akik számára ez a kert adja a lehetőséget a saját élelmiszer megtermelésére.

9. ábra: Üvegház a zalaszentgróti közösségi kertben (saját fotó)

A kerthez tartozik egy házirend, melynek tudomásulvételét minden tag aláírja egy nyilatkozatban (1. melléklet). Azonban a kert népszerűsége és alapvetően olajozott működése ellenére néhány probléma itt is felmerült: a kerten kívüli lopás ellen a kapu zárásával védekeznek, viszont sajnos a kerten belüli lopásra is volt példa. További konfliktust jelent, amikor valaki a tiltás ellenére permetez a parcelláján, illetve előfordul, hogy nincs megfelelően tisztázva egy parcella művelési joga. Ezekből a konfliktusokból azonban eddig nem alakultak ki hevesebb viták, sikerült elsimítani a nézeteltéréseket.

10. ábra: Gyümölcsös a zalaszentgróti közösségi kertben (saját fotó)

5.4 Zalaszentgyörgy

A zalaszentgyörgyi óvodakert az óvoda épületéhez közel, pár házzal arrébb helyezkedik el a falu központi részén, önkormányzati területen. A 800 m^2-es kertben 6 kis parcella található, melyet ötletesen traktorgumikból alakítottak ki (13. ábra). A parcellákban szamócát, paradicsomot és paprikát nevelnek. A parcellák körül különböző gyümölcsfák nőnek (14. ábra). A kertet a helyi óvoda egyetlen csoportja és nevelőik gondozzák. A parcellák mellett egy esővíztárolót (15. ábra) helyeztek el a locsoláshoz.

11. ábra: Ágyások traktorgumikból a zalaszentgyörgyi óvodakertben (saját fotó)

Az óvodakert amellett, hogy mozgási lehetőséget biztosít a gyermekeknek, tanít a természetről, a növények életéről, és türelemre nevel. Az óvodások számára a kerti munka játék, a beszámoló szerint élvezettel gyomlálnak, gereblyéznek, locsolnak. A saját munkájukkal megtermelt zöldséget és gyümölcsöt a gyerekek aztán az óvodában elfogyaszthatják. A gyermekek védelme miatt az óvodakertben nem használnak semmilyen kémiai növényvédelmet.

14. ábra: Gyümölcsfák a zalaszentgyörgyi óvodakertben (saját fotó)

Sajnos az óvodakert több évig műveletlen maradt, magán az óvodakert művelésén kívül álló okok miatt. Idén, 2024-ben indult újra a kertészkedés, miután az óvoda új nevelőket kapott, akik feleleventették a tevékenységet. Várhatóan az újrakezdő fázis után tovább fejlesztik és szépítik jelenleg kissé kezdetleges kertjüket az óvodások és nevelőik.

15. ábra: Esővíztároló öntözéshez a zalaszentgyörgyi óvodakertben (saját fotó)

5.5 Balatongyörök

A balatongyöröki volt falukert az 1950-es években alakult, majd ezt követően körülbelül 10 évig működött. A falukert működésének idejében a településen általános volt a kertészkedés. A

faluban szinte mindenkinek volt kertje, ahol élelmiszert tudott előállítani saját maga és családja számára. A falubeliek konyhakertjei a szomszédos Vashegy településen, illetve Györökön a Szilváskertben és a Pap-hegy aljánál helyezkedtek el. Ezek a kertek mind a Balaton közelében voltak, a tőzeges talaj miatt kiválóak voltak a konyhakerti növények termesztésére és könnyen meg lehetett oldani az öntözést is.

Akik a szegényebb rétegbe tartoztak és nem volt ezeken a területeken kertjük, azok igényelhettek parcellát a falukertben egy alacsony bérleti díjért cserébe. Egy család egy parcellát kapott és ezt a parcellát minden évben újra meg kellett igényelni. A kert a szegényeknek adott lehetőséget arra, hogy egy Balaton melletti, tőzeges, könnyen öntözhető területen termeszthessenek élelmiszert maguknak.

A falukert a régi faluközpontban, a Balaton közelében helyezkedett el (16. ábra). A terület a község tulajdonában volt, és könnyű elérhetősége miatt, az öntözhetőség és a termékeny talaj miatt volt alkalmas a falukert létesítésére.

12. ábra: Légifotó a balatongyöröki falukertről (1959), kivágat a fentről.hu weboldal fotójából

A közösségi élet kialakításához különösebben nem járult hozzá a falukert, ugyanis régebben egy falusi közösségben nem igazán okozott gondot az emberi kapcsolatok kialakítása úgy, mint

jelen világunkban. Az együtt kertészkedés előnye volt viszont, hogy egyfajta versengés alakult ki a parcella tulajdonosok között, mindenki igyekezett minél szebb növényeket nevelni.

A tagok konyhakerti növényeket termesztettek hosszúkás parcelláikon, melyekben főleg a káposzta, zeller, répa szépen termett a vizenyős talajon. A kukoricát, krumplit, gabonát magasabban fekvő területeken termesztették, a gyümölcsös, a kaszáló is magasabban helyezkedett el.

A falukertben mindenkinek voltak saját szerszámai, azokat használták; közös eszközök, létesítmények nem igen voltak a falukertben. A szántást közösen oldották meg, hiszen nem volt mindenkinek marhája, így megkértek valakit, hogy szántsa fel a területet. A kert köré kerítést húztak, és annak kapuját zárták, ugyanis bár belső lopás nem történt a falukertben, a külső személy általi lopás komoly problémákat okozott.

Az interjúalanyom visszaemlékezése alapján a környék növénytermesztő területeinek tsz-esítése előtt, 1965 körül felszámolták a falukertet. A tsz később új területeket jelölt ki a falusiak számára, lehetőséget adva a növénytermesztésre. A tsz területén gazdálkodók visszakapták a terményeik egy részét, így járulva hozzá a falusiak élelmiszerellátásához. A falukert felszámolása után a terület sokáig parlagon állt. Több terv is készült a terület hasznosítására, de csak évtizedekkel később épült a helyen parkoló (17. ábra).

13. ábra: Parkoló a balatongyöröki falukert helyén (saját fotó)

Interjúalanyom elbeszélését megerősítik a területről készült légi felvételek (Internet5), mi szerint az 1960-as évek elején működött a falukert, majd az 1960-as évek második felében megszűnt. Ugyanakkor arra vonatkozóan nem tudott információt adni, hogy mi történt az 1970-

es évek végén, az 1980-as évek elején, amikor újra parcellákat lehet kivenni a fotókon. Az 1992-es légi felvételen már látszik az elkészült parkoló (2. melléklet).

5.6 Értékelés

A fentieket olvasva látható, hogy az általam meglátogatott kertek talán csak egy dologban hasonlítanak mind egymásban: ez pedig a kert, a növénytermesztés megléte, mely összefonódik az egy közösséghez tartozó emberekkel. Ez pedig sokszor még nem is jelenti a külön parcellák meglétét, vagy magát a kertészkedést a tagok által, mint Reziben. A zalaszentgyörgyi óvodakertben már vannak parcellák, azonban azokat a „tagok", az óvodások mind együtt művelik. Keszthelyen, Zalaszentgróton, és a volt balatongyöröki falukertben a tagok saját, külön parcellával rendelkeznek/rendelkeztek. A kertek mérete is jelentősen különbözik a pár négyzetméteres óvodakerttől egészen az 1,1 hektáros rezi kertig.

A falukerttel kapcsolatban erről ugyan nincs adatom, de a jelenleg is működő összes kertnél beigazolódott az a feltevésem, miszerint a közösségi kertekben kémiai növényvédelmet nem használnak; melynek okai egyrészt a környezetbarát, másrészt az egészségtudatos hozzáállásban nyugszanak. Külön szempontként figyeltem az egyes kertekben termelt növényfajokat, ez azonban hasonló volt az összes kertben. A legtöbb kertben megtalálhatóak voltak a zöldségek, gyümölcsök, és a dísz, vagy épp a gyógy- és fűszernövények is. Rengeteg külön fajt és fajtát termesztenek, hiszen kisebb területen jobban ki tudják elégíteni az egyes növények igényeit, így e tekintetben a legfőbb szempont az egyén igényei és kívánságai.

Igencsak különböznek a közösségi kertek tagjainak elsődleges céljai: Keszthelyen, a társasház kertjében szinte csakis az élelmiszertermelés volt a középpontban, és közösségi életről nem beszélhetünk. Balatongyörökön, az egykori falukertben szintén az élelmiszer előállítás lehetősége vonzotta a tagokat, itt a kert létesítése egyfajta szociális segélynyújtás volt a szegényebbek számára; a közösségalakításban ez kevésbé játszott szerepet. Az élelmiszertermelés Zalaszentgróton is a legfontosabb előnye a közösségi kertnek a kertészek számára, azonban a kert kialakítását végző pályázat keretében különböző programok, előadások is megrendezésre kerültek, melyek gazdagították a kert közösségi életét. Bár azóta is rendszeresen ad otthont a kert különböző eseményeknek, a közösséghez tartozás érzésének előmozdítása másodlagos szempont maradt. A zalaszentgyörgyi óvodakert főként a nevelésben, oktatásban segítette az óvoda munkáját, és feltételezem, hogy a közös munka, játék hozzájárul az óvodaközösség kapcsolatainak szorosabbá tételéhez (Internet6). Reziben találtam azonban a legerősebb közösséget, ahol viszont a tagok általi kertészkedés szorult háttérbe. A termények

felhasználása a közösségben, a közös főzés, és a rendszeres programok rendkívül összehozzák a közösséget. A faluban több kisebb közösség, egyesület található, és a helyiek szívesen tesznek a településükért, a helyi értékek megőrzéséért.

A közösségi kertek létjogosultságát általában a városi környezettel kapcsolatban említik a szakirodalomban, hiszen a közösségi kert két fontos társadalmi problémára jelent megoldást: az elszigeteltségre és a természeti környezet hiányára, ezek pedig leginkább városokban jelentkező problémák. Mostanra azonban a vidéki környezet is egyre inkább városiasodik, és bár gyengébben, de ugyanezek a nehézségek jelennek meg falun is (Rosta 2013). Látogatásaim során is azt tapasztaltam, hogy a vidéki közösségi kertek közösségépítő és élelmiszer előállító funkciója is erős, azonban nem láttam e kettő fő pozitívum együttes és jelentős megjelenését, mint ahogy az a nagyobb városoknál jellemző (Bende és Nagy 2016).

A városi és közösségi kertészkedés egyre népszerűbb (Internet1), és az általam vizsgált kertekben is növekvő igényt tapasztalnak. Több kutatás született arról, vajon inkább a fiatalabbak körében népszerűbb-e a közösségi kertészkedés, vagy életkortól független-e a tevékenység (Hajba 2016). A zalaszentgyörgyi óvodakertet kizárva ebből a kérdésből, elmondható, hogy Reziben és Zalaszentgróton a kerttagok életkora rendkívül változatos volt, Keszthelyen viszont kifejezetten az idősebbek kertészkedtek.

6. Összefoglalás

Dolgozatomban a közösségi kertekről, azon belül kiemelt figyelemmel a vidéki közösségi kertekről írtam. A közösségi kertek egy egyre népszerűbb mozgalom, mely modern korunk gyakori problémáira igyekszik megoldást nyújtani. Segít egy természet-közelibb életmód kialakításában, az emberi kapcsolatok gyarapításában, gazdagításában. A legtöbb közösségi kert nagyvárosokban létesül, ahol a közösségi kertek előnyeire a legnagyobb szükség van. A városi közösségi kertekről már több kutatás is készült, ezzel szemben az elszórtabban megjelenő vidéki közösségi kertekkel eddig keveset foglalkozott a szakirodalom.

Dolgozatomban arra próbáltam válaszokat találni, vidéken is van-e létjogosultsága ezeknek a kerteknek, vajon milyen funkciói, típusai lehetnek a közösségi kerteknek a vidéki településeken. E fő szempont mellett vizsgáltam a kertekben lévő közösséget, és az azon belüli emberi kapcsolatokat; az adott közösségi kert előnyeit annak tagjai számára. A kertekben zajló növénytermesztést főként az ott zajló termesztéstechnológia, növényvédelem szemszögéből figyeltem meg, továbbá kitértem az egyes kertekben esetlegesen fellépő problémákra is.

A fenti szempontok alapján összeállítottam egy interjúfonalat, melynek kérdései alapján beszélgettem több keszthelyi és környéki közösségi kertek képviselőjével. A kertek Keszthelyen, Reziben, Zalaszentgróton és Zalaszentgyörgyön helyezkednek el, illetve készítettem további egy interjút a már megszűnt balatongyöröki falukertről is, mely példát ad az elmúlt kor közösségi kertjeire. A beszélgetéseken kívül meglátogattam és körbejártam az egyes közösségi kerteket is, és ez alapján leírást készítettem róluk.

Az interjúk és területi felmérések után azt tapasztaltam, hogy vidéken is egyaránt szükség van több természet közeliségre, és az emberi kapcsolatok gazdagítására, habár ezek a problémák kisebb mértékben jelentkeznek, és nem feltétlenül vannak egyszerre jelen, mint a nagyvárosokban. A különböző kertek tagjainak motivációi közé tartozik még az élelmiszertermelés lehetősége; a gyermekek nevelése, oktatása; a helyi közösség erősítése, a közösségi élet helyszínének biztosítása. A kertekben zajló növénytermesztésre jellemző a környezetbarát hozzáállás és a kémiai növényvédelem mellőzése az egészséges élelmiszer és természetvédelem érdekében.

A kertekben tett látogatásaim során egyértelmű volt a közösségi kertek népszerűsége, megállapítható, hogy a mozgalomra vidéken is szükség van. Különösen jó megvalósításnak találtam a rezi közösségi kertet, ahol a kert rendkívüli módon elősegíti a helyi közösség erősítését; illetve a zalaszentgróti kertet, ahol a kertészkedés, élelmiszer előállítás és a közösség

egyaránt fontos szerephez jutott, és tagjait ennek megfelelően e szempontokból jelentősen szolgálni tudta. A keszthelyi társasház kertje ezzel szemben a közösségi élet elősegítésében nem tudott részt venni. A zalaszentgyörgyi óvodakert újrakezdőként jelenleg kevésbé színvonalas képet nyújtott, azonban a gyermekek kifejezetten élvezik az ott töltött időt, így nagy potenciált látok annak fejlesztésében és remélem, a jövőben ez megvalósul majd. A balatongyöröki falukert példa arra, hogy a közösségi kertészkedés régebben is létezett, és nagy szociális segítséget tudott adni tagjainak.

Bár nyilvánvaló az általam látogatott közösségi kertek pozitív hatása, és a közösségi kerteknek nagyon jó megvalósításaival találkoztam; úgy gondolom, a kertek fejlesztésével, nagyobb szervezettséggel főleg a közösségi élet erősítésében nagy sikereket lehetne még elérni. Ebben segítséget nyújthatnának a közösségi kertek tagjainak igényeire fókuszáló, szervezettséggel és a kertek közösségi életével foglalkozó további kutatások, melyek elősegíthetnék a közösségi kertmozgalom további gyarapodását.

Irodalomjegyzék

Austin, E. N.; Johnston, Y. A. M.; Morgan, L. L. (2006): Community Gardening in a Senior Center: A Therapeutic Intervention to Improve the Health of Older Adults. Therapeutic Recreation Journal, 40(1): 48-56.

Bárczi G., Országh L. (szerk.) (1961): A magyar nyelv értelmező szótára 4. Ki-Mi. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 467-468.

Bársony, F. (2020): „Városi közösségi kertek Magyarországon", Tér és Társadalom, 34(1): 140–159. doi: 10.17649/TET.34.1.3071.

Bende Cs. (2021): A magyarországi közösségi kertek társadalomföldrajzi vizsgálata. Doktori (Ph.D) értekezés. Szegedi Tudományegyetem. 160 p.

Bende Cs., Nagy Gy. (2016): Közösségi kertek Szegeden – Empirikus vizsgálatok és esettanulmányok. Földrajzi Közlemények, 140(1): 55-72.

Guitart, D., Pickering, C., Byrne, J. (2012): Past results and future directions in urban community garden research. Urban Forestry & Urban Greening, 11(4): 364-373.

György B. (2014): Közösségi kertek. Szakdolgozat. Eötvös Loránd Tudományegyetem. 58 p.

Hajba G. (2016): A közösségi kertészet néhány szociokulturális dimenziója. In: H. Nagy Péter (szerk.): A Selye János Egyetem Nemzetközi Doktorandusz Konferenciája. Tanulmánykötet, 2016. Kiadja: Selye János Tanárképző Kar, Komárom, 2017. pp. 397-411

Kebede, A. (2013): The contribution of urban agriculture to address the challenges of household food security and nutrition: review of the experience of usaid-urban gardens program for HIV affected women and children in the Amhara regional state. In: Asteraye, N., Getachew D. (Eds.): Proceedings of the fourth regional conference of the Amhara Regional State Economic Development, Ethiopian Economics Association, Addis Ababa, Ethiopia. pp. 49-104.

Music, J., Finch, E., Gone, P., Toze, S., Charlebois, S., Mullins, L. (2021): Pandemic Victory Gardens: Potential for local land use policies. Land Use Policy, 109, 105600

Nagy I. (2008): Városökológia. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 336 p.

Rosta G. (2009): A városi tanya. Leviter Kiadó Kiadó, Pócsmegyer. 194 p.

Rosta G. (2013): Közösségi kertek. Leviter Kiadó, Pócsmegyer. 178 p.

Storm, H.; Nielsen, N. O.; Andersen, J.; Praestegaard, J.; Kjaersgaard, H.; Petersen, B.; Sonderskov, A. J.; Rafn, J.; Lindahl, M. (2023): Community garden developed by refugees from Syria – A sanctuary and a space for learning and empowerment. Wellbeing, Space and Society, 5, 100162

Szabó Á. (2012): Kert – város – közösség. Ajánlások helyi önkormányzatok és civil szervezetek együttműködéséhez. Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013. TeTT Consult Kft., Budapest. pp. 96-102.

Trendov, N. M. (2018): Comparative study on the motivations that drive urban community gardens in Central Eastern Europe. Annals of Agrarian Science, 16(1): 85-89.

Young, C.; Bauer, N. (2022): Eviction from paradise: Lived experience, psycho-social and health effects of allotment garden loss. Urban Forestry & Urban Greening, 75, 127708

Internetes források

Internet1: kozossegikertek.hu/kertek/ (2023. 12. 03.)

Internet2: www.varosikertek.hu/varosi-kertek-egyesulet/ (2023. 12. 03.)

Internet3: https://xforest.hu/tunderkertek/ (2024. 10. 08.)

Internet4: https://www.rezi.hu/rezi-telepulesi-ertektar/kozossegi-kert/ (2024.09.28.)

Internet5: www.fentrol.hu/hu/ (2024. 10. 07.)

Internet6: www.iskolakertekert.hu/index.php/hu/alapitvany/celjaink (2024. 10. 20.)

Köszönetnyilvánítás

Elsősorban köszönetet kell, hogy mondjak témavezetőmnek, amiért dolgozatom készítését a kezdetektől fogva segítette és támogatta. Az ő lelkesedése a témával kapcsolatban előrelendítette az én munkámat is.

Továbbá köszönettel tartozok a közösségi kertek képviselőinek, és mindenkinek, akivel válthattam pár szót a kertekkel kapcsolatban, közülük kiemelve a zalaszentgróti önkormányzat munkatársát, Kurucsai Ivettet; és Király Lászlónét, akivel a balatongyöröki falukerttel kapcsolatban beszélgettem; ők különösen készségesen fordultak hozzám.

Köszönöm családtagjaimnak is és a barátaimnak, amiért mellettem álltak e nagy feladat során is, és erőt öntöttek belém, ha néha elcsüggedtem. Külön köszönöm Szilvási Orsolyának, amiért elkísért egy-egy utamra a keszthelyi társasház kertjéhez és Selmeczi Péternek, amiért „bölcsész szemmel” is átnézte dolgozatomat.

Mellékletek

1. melléklet: A zalaszentgróti közösségi kert csatlakozó nyilatkozata (a zalaszentgróti közösségi kert dokumentuma)

KERT Nyilatkozat – 2024. évre

Alulírott,

Név:
Lakcím:
Lakcímkártya száma:
Születési hely és idő:
Anyja neve:
Sz.ig. száma:
E-mail: -
Telefon:

mint Ágyáshasználó (a továbbiakban Ágyáshasználó), nyilatkozom, hogy Zalaszentgrót Város Önkormányzata „Közös kertünk: Zala – Fenntartható táj(újra)használat a Zalai-dombságban” című LEADER térségek közötti együttműködési projektje keretében Zalaszentgrót 721. hrsz. területen elkészült Közösségi kertjének (továbbiakban: KERT) Házirendjét megismertem, azt elfogadom, a KERT-et ennek megfelelően használom.
Kijelentem, hogy a _____ számú ágyás használatáért vállalom a felelősséget, gondozását a Házirendnek megfelelően végzem.

Zalaszentgrót, 2024. március .

……

ágyáshasználó

Átvette:

Zalaszentgrót, 2024. március . ……

2. melléklet: A balatongyöröki falukert képeken az évek során (kivágatok a fentről.hu weboldal fotójairól, illetve saját fotók)

Balatongyörök 1966.

Balatongyörök 1971.

Balatongyörök 1975.

Balatongyörök 1978.

Balatongyörök 1980.

Balatongyörök 1984.

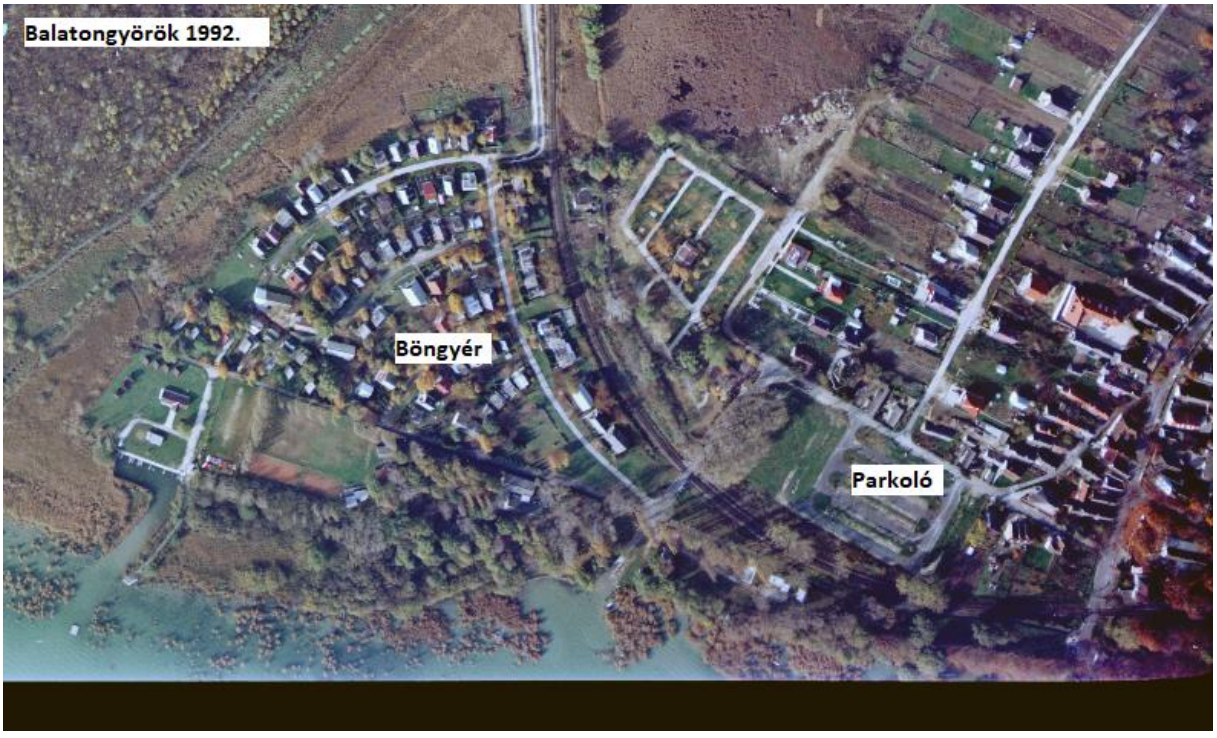
Balatongyörök 1992.
Böngyér
Parkoló

A falukert helyén épült parkoló ma